

MARXISTICKÁ FILOZOFIA A VEDECKÝ POKROK

L. F. ILJIČOV: Filozofia a vedecký pokrok (Filosofia i naučný progres). Nauka, Moskva 1977, 318 s.

Aká je genéza, podstata a perspektívy vzájomných vzťahov filozofie a vedy, všestrannej filozofickej metódy a metód jednotlivých vied, obsahu a úloh filozofickej metodológie a metodológie prírodných a spoločenských vied? Prudký rozvoj vedy a techniky odhalil nebývalý spoločenský význam a naliehavosť tohto problému a neobyčajne ho zaktualizoval. Túto otázku skúma kniha L. F. Iljičova *Filozofia a vedecký pokrok*.

V úvode svojej knihy Iljičov ukazuje na to, že akákoľvek interpretácia spoločenského významu a spoločenských dôsledkov vedeckého a technického pokroku predpokladá určitý svetonázorový kontext (všeobecný ideologický obraz sveta) a realizuje sa v jeho rámci. Takzvané mimofilozofické interpretácie, ktoré vždy vychádzajú z „chorej“ filozofie, sú vlastne pokusom skúmať vedu a techniku izolovane od podstaty toho spoločenského systému, v ktorom sa využívajú. No ten, čo skúma vedu a techniku samu osebe, mimo ich spoločenského kontextu, nemôže odhaliť ich protirečenia a ukázať spôsob ich riešenia: vždy sa stáva obeťou negatívnej stránky protirečenia, ktorú absolutizuje. Také absolutizovanie, ako správne poznamenáva L. F. Iljičov, vyvoláva strach a hrôzu pred vedecko-technickým pokrokom, vzbudzuje snahu porovnávať osud ľudstva s „osudom bežca, ktorý sa po prvý raz ocitol na maratónskej trati“. (s. 6)

V období prechodu od kapitalizmu k socializmu, kedy vedecko-technický

pokrok môže byť prostriedkom na lákavé uskutočňovanie ľudských ideálov, ale súčasne aj strašnou tvárou smrti, osobitne páličivým sa podľa L. F. Iljičova stáva problém spoločenského zmyslu a historických perspektív vedeckého a technického rozvoja. Na jednej strane „ľudstvo s dôverou a nádejou pozerá na rozvoj vedy a techniky a čoraz viac verí, že vedecko-technický pokrok sa napokon predsa len bude uberať v prospech miliónov ľudí žijúcich na našej neveľkej planéte“. Na druhej strane „sá ľudia nemôžu zbaviť myšlienky na vážne nebezpečenstvo využitia najnovších výdobytkov vedy a techniky proti ľudstvu“. (s. 13)

Pri analýze protirečivého vzťahu ľudí k vedeckému a technickému pokroku vychádza L. F. Iljičov z tézy klasikov marxizmu-leninizmu, že takýto pokrok je nevyhnutnou podmienkou pre vznik vyšších, komunistických spoločenských vzťahov. No v kapitalizme, ako konštatoval Marx, veda a technika spôsobujú na jednej strane zneľudštenie ľudských vzťahov a na druhej strane — čo dobre vystihuje recenzovaná kniha — vytvárajú prostriedky na ničenie a smrť a stávajú sa hrozbou pre existenciu svetovej civilizácie.

Nájsť spôsob riešenia tohto protirečenia nie je úlohou ani jednej špeciálnej vedy — napríklad chémie, fyziky, biológie a pod., ale výlučne filozofie. Prítom zo všetkých filozofických škôl len marxistická filozofia je schopná odhaliť, vedecko-kri-

ticky vyriešiť toto protirečenie a určiť, v akej miere a v akých spoločenských podmienkach veda a technika pôsobia na ozajstný historický rozvoj ľudstva. V tom je prevaha dialektickomaterialistickej metódy, ktorá nachádza v socializme a komunizme podmienky pre využitie vedy a techniky na všestranný rozvoj ľudskej osobnosti i celej spoločnosti a ukazuje, že boj za humanistické využitie vedy a techniky je totožný s bojom za socializmus.

Práca L. F. Iljičova vyniká hlbokým antipozitivistickým zameraním. Autor odmieta názor na filozofiu ako „kráľovnú vied“ a zároveň rozhodne kritizuje snahu pozitivistov a abstraktných gnozeológov rozpustiť filozofiu v „metodológii vied“ s odôvodnením, že vraj „v dôsledku rozvoja jednotlivých vied sa svet... plne rozdelil na izolované oblasti bádania, ktorým sa zaoberajú špeciálne vedy, takže pre filozofiu nič neostáva“ (s. 102), okrem súhrnu špeciálnovedných hľadísk, vedeckých poznatkov alebo metodológie vedeckých postupov a procedúr.

L. F. Iljičov odhaľuje vedeckú neudržateľnosť takéhoto zužovania predmetu filozofie, v tomto prípade filozofickej metodológie. Filozofia naozaj zovšeobecňuje výsledky jednotlivých vied, rozvíjania ich metód a v tomto vzájomnom pôsobení sa sama obohacuje, avšak také zovšeobecnenie je možné len preto, že predmet filozofie sa neredukuje na túto úlohu, že tie formy objektívnej reality, ktoré skúmajú jednotlivé vedy, sú časťou všeobecnej reality, ktorej skúmanie je predmetom filozofie. Predmet filozofickej metodológie, širšie metodológie dialektického materializmu, obsahuje nielen poznanie a pretváranie sveta človekom, ale aj realitu, ktorú pozná a pretvára, realitu danú mu v praxi a poznaní. Základná odlišnosť predmetu filozofickej metodológie a predmetu špeciálnych vied pramení v od-

lišnosti predmetu filozofie a predmetov špeciálnych vied. Keby nebol svet rozdelený na špeciálne oblasti bádania, vo všeobecnosti by predmet filozofie zostal mimo rámca „špeciálneho“ bádania, mimo predmetu špeciálnych vied. V správnom chápaní tohto je kľúč k pochopeniu vzájomného vzťahu filozofickej metódy a metód špeciálnych vied.

Positivismus bol v určitom zmysle reakciou na tú filozofiu, ktorá kráľovala nad vedami a bola metafyzickou a špekulatívnou. No dialektickomaterialistická metodológia nestojí nad vedami. Ako správne ukazuje autor, nestavia sa k vede ako k niečomu vonkajšiemu, nevystupuje v úlohe vonkajšieho pozorovateľa vedeckého procesu, obmedzujúceho sa na vyslovenie sentencií o ňom, nevynáša sa nad vedu ako nad niečo cudzie.

S dialektickomaterialistickou teóriou a metódou „vstúpila“ filozofia vnútorne, svojím obsahom do vedy. Dialektickomaterialistická metóda je najdôležitejšou stránkou súčasného vedeckého pokroku, jeho „živá duša“, vnútorný svet, osvetľujúci jeho hlavnú líniu, perspektívy. A úlohou filozofickej metodológie je to odhaliť a ukázať, lebo pokým sa filozofická metóda bude vo vzťahu k poznaniu dívať na vedu ako na niečo vonkajšie, nemožno pochopiť jej význam pre rozvoj špeciálnych vied a celého vedeckého pokroku. V knihe sa rozvádza správna myšlienka o tom, že dialektickomaterialistická metóda je dialektickomaterialistická teória v jej aplikácii pri pretváraní a poznávaní sveta človekom, že organické prestúpenie dialektiky do vedy neznamená stratu jej filozofického statusu, jej rozplynutie v špeciálnych vedách, nevedie k rozpušteniu jej metodológie v metodológiách špeciálnych vied.

Publikácia L. F. Iljičova presvedčivo dokazuje, že vedecký pokrok ne-

oslabuje, ako tvrdí pavedecký pozitivizmus a abstraktný gnozeologizmus, ale ešte viac upevňuje spojenie medzi filozofiou a špeciálnymi vedami, medzi filozofickou metodológiou a metodológiami prírodných a spoločenských vied. Upevňovanie tohto spojenia sa nedeclaruje, ale dokazuje analýzou ohromného množstva filozofického a vedeckého materiálu. Autor nielen vysvetľuje princípy filozofickej

metodológie, ale aj skúma metodologické problémy špeciálnych vied — metodologické problémy spoločenských vied a cez toto skúmanie, nie mimo neho, prichádza k záveru o nevyhnutnosti a dôležitosti dialekticko-materialistickej metódy pre vedy.

Do rúk čitateľa sa dostáva komplexná štúdia jedného z dôležitých a zložitých problémov súčasnej vedy.

V. Skaržinskaja